

Gvozdansko - svetište hrvatskog junaštva (2. dio)

Današnje selo Gvozdansko nalazi se u dolini potoka Žirovca, na cesti koja vodi od Gline prema Bosanskom Novom, dvadesetak kilometara od Dvora na Uni (Novigrada). U toj dolini razvijao se život, obrađivala polja, pasla stoka i činilo sve potrebno za proizvodnju hrane rudarima, majstorima kovačima novca i za vojnu posadu. Poviše sela na strmom brijegu još i danas strše ruševine slavnog grada Gvozdansko. Utvrda je spomenik hrvatskog graditeljstva, a kakvoća gradnje potvrđuje se kroz petstoljetnu opstojnost dojmljivih obrisa kula i zidova kaštela. Cijeli kaštel, od tlocrtne slike do građevinskih rješenja, nosi obilježja novog renesansnog duha, ali i srednjovjekovne obrambene građevinske tradicije. Izgradili su ga plemići Zrinski u usponu svoje

feudalne moći, za potrebe čuvanja i iskorištavanja svojih novih gospodarskih planova. U okolnim šumama nalazili su se bogati rudnici srebra i olova, koji su omogućavali postojanu i junačku obranu Hrvatskog Kraljevstva od Turaka. U tvrđavi je uvijek bila jaka vojnička posada jer je u to doba Gvozdansko bila jedna u nizu važnih utvrda, kao dio hrvatskog obrambenog sustava, kojemu je i sam papa podario naslov predziđe kršćanstva - Antemurale Christianitatis.[1]

Za osvajanje gvozdanske utvrde Turci su dovukli veliku oružanu silu. Neki povijesničari opisujući događaje iz tih vremena spominju pet a neki deset tisuća osvajača. Međutim autori koji opisuju te događaje uz turske vojnike redovito spominju i vlaške martoloze.[2] Tko su to

martolozi? Ime dolazi od grčke riječi martolos – grješnik, a označavalo je u tursko vrijeme kršćanina koji je bio pripadnik turskih pomoćnih četa na vojnim pohodima i osiguranju opskrbe redovitim četama[3], odnosno Turci su tako nazivali kršćane koji su služili kao vojnici u turskim pograničnim gradovima.[4] Koji su to kršćani zajedno s Turcima sudjelovali u ratnim pohodima na Hrvatsko Kraljevstvo?

Opisujući taktiku i ciljeve turskih prodora u Pounje mr. Ante Milinović spominje turske pomoćne vlaške čete i stočare, martoloza iz smederevskog i beogradskog pašaluka, kako se naseljavaju u predjele između Une i Vrbasa[5]. Navodi kako je pripremna faza napada na Zrinske gradove-utvrde trajala preko pedeset godina i temeljila se na iznenadnim brzim prodorima

turske lake konjice koja je pustošila vatrom i pljačkom okolice utvrđenih objekata, zbog onemogućavanja preživljavanja posada tvrđava. Vlaške martoloze u pomoćnim četama Turci su poticali nagradama u vidu dobitka dijela ratnog plijena i pljačke. Turci su iskorištavali vjerski, etnički i regionalni antagonizam među domaćim življem, a posebno su nagrađivali one koji su prelazili na islam. Odvodili su hrvatsko pučanstvo u roblje, a time zastrašivali i poticali seobu radno sposobnog hrvatskog stanovništva na zapad. Martolozi su se svakodnevno mogli zalijetati preko Une, robiti, paliti i pljačkati, što im je i bio vojni zadatak, kako bi se ostvarila taktika „spaljena zemlja“.[6] Opisujući turska zlodjela autor navodi da je blisko susjedstvo turskih martoloza u najvećoj mjeri ugrozilo daljnji opstanak Hrvata i obranu zrinskog Pounja.

Povijest dolaska Vlaha u područja Bosne, a kasnije i preko Une u današnju Hrvatsku, opisuje i Ante Starčević u knjizi *Pasmina Slavoserbska po Hrvatskoj*.^[7] Turci su običavali u osvojenim zemljama starce poubijati, odrasle rasprodati u ropstvo te ih raseliti po carstvu, žensku djecu također rasprodati, a mušku djecu preodgojiti u Turke. Starčević piše da se narod u vrijeme njegovog djetinjstva u Lici djelio na kranjce, katolike i Vlahe, koji su pak bili slijeditelji istočne crkve.^[8] Hrvati su prozvali Vlasima one bjegunce koji su se poslije bitke na Kosovu 1389. raširili po Hrvatskoj. Opisuje dolazak Vlaha u Hrvatsku, njihovo naseljavanje, dobivene povlastice i zakone kojih su se Vlasi trebali pridržavati, ali nisu, već su započele pljačke i zlodjela s njihovim naseljavanjem.

Mještani Gvozdanskog oduvijek su bili čvrsti u katoličkoj vjeri. Iz prvoga poznatoga popisa župa Zagrebačke biskupije 1334. godine, vidi se pripadnost Gvozdanskog župi u Žirovcu. Popis župa iz 1501. spominje već tada katoličku župu u Gvozdanskom. To znači da je tada Gvozdansko živjelo punim zamahom. Dolaskom Turaka hrvatski katolički narod iz župe Gvozdansko i susjednih župa, naglo je počeo nestajati. Mnogi su ubijeni ili odvedeni u tursko roblje, dok je dio stanovništva pobjegao u progonstvo, u Austriju, Slovačku i Mađarsku. Početkom 18. stoljeća, tada već pod Austro-ugarskom upravom, u prostoru oko Gvozdanskog dolazi do većeg naseljavanja Vlaha najvećim dijelom pripadnika pravoslavne vjeroispovjesti. Gvozdansko naseljavaju i novi katolički žitelji, a godine 1769. obnavlja se srednjovjekovna župa pod patronatom sv. Filipa i Jakova. Tako su se pokazale sve tragične posljedice turskih osvajanja u Zrinskom Pounju. Lokalni ratovi donose nesreće vojnicima i civilima, posbno djeci i nemoćnima, ojadi ljude i zaustavi svaki napredak zbog smrti i razaranja. Tako je bilo nekoć, tako je sve do današnjih dana. Nije zato teško uočiti svu tragediju koja je pogodila zrinsko područje kada su se sukobile dvije suparničke velesile, dvije različite religije i civilizacije, koje su baš u Pounju plesale svoj krvavi ples preko tristotine godina. Te su se posljedice pokazale u strašnoj depopulaciji, gospodarskom propadanju i kulturnoj zaostalosti tog prelijepog hrvatskog kraja sve do 20. stoljeća, s nastavkom sve do današnjih dana.

Dr. sc. Miroslav Šturm, hrvatski književnik i historičar, autor knjige "Gvozdansko - svetište hrvatskog junaštva" (Društvo prijatelja Zrma, Zagreb 1998.), str. 11.